

Centrum för psykiatriforskning

ÅRSRAPPORT 2019

Samverkan för forskning, utveckling och utbildning

Centrum för psykiatrforskning (CPF) har två huvudmän, Karolinska Institutet och Region Stockholm. Vi är en av de största avdelningarna inom Institutionen för klinisk neurovetenskap vid Karolinska Institutet.

CPF är en universitetssjukvårdsenhet inom Stockholms läns sjukvårdsområde (SLSO) och har över 400 anställda och anknutna forskare och lärare, på hel eller deltid. De flesta av våra forskare och utbildare träffar också patienter i sitt arbete på någon av regionens psykiatriska mottagningar.

Centrum för psykiatrforskning finansieras främst med skattemedel via Region Stockholm, Vetenskapsrådet, Folkhälsomyndigheten, Forte, Hjärnfonden och ALF-medel. Under 2019 omsatte CPF drygt 300 Mkr på SLSO och på KI, en stor del är externa forskningsmedel sökta i konkurrens.

Vårt uppdrag är att producera internationellt konkurrenskraftig forskning, tillhandahålla utbildning och utveckling som i sin tur bidrar till ny kunskap, kvalitetssäkring och implementering av evidensbaserade metoder i den psykiatriska vården.

I den här årsrapporten beskriver vi ett antal projekt och aktiviteter inom varje område. Med detta vill vi ge ett smakprov på vår forskning, utveckling och utbildning och visa på bredden inom Centrum för psykiatrforskning.

Forskargrupperna inom Centrum för psykiatrforskning är organiserade som en avdelning på institutionen för klinisk neurovetenskap vid Karolinska Institutet. Vi samarbetar inom institutionen och med andra institutioner vid KI och andra universitet i Sverige och i världen. Huvuddelen av våra kliniska studier bedrivs inom psykiatrin i Stockholm där många av våra forskare också arbetar. Flera av våra forskare deltar också i utvecklingsarbetet på kliniker- na där de jobbar.

Den forskning som vi initierar och samordnar syftar till att göra vetenskapliga upptäckter och att omvandla dem till evidensbaserade metoder till nytta för patienter i den psykiatriska vården. Under åren 2018 - 2019 har forskare inom CPF publicerat 575 vetenskapliga artiklar med en genomsnittlig Impact factor på 4,8 och en Crown factor på 2.

Johan Lundin Kleberg, Cecilia Månsson och Jens Högström i Eva Serlachius forskargrupp som jobbar med projektet Soft Eye. Forskargruppen utvecklar och utvärderar internetförmiddad kognitiv beteendeterapi för barn och ungdomar med olika tillstånd såsom ångest, social ångest, generaliserad oro, tvångssyndrom och depression.

Forskning

CPF:s forskning berör många sjukdomsområden till exempel ångest, depression, tvångssyndrom, ätstörning, neuropsykiatriska tillstånd, beroende och schizofreni. Vi är också pionjärer inom forskning om internetpsykiatri för barn och för vuxna. Här och på kommande sidor lyfter vi några av våra forskargrupper mest framstående studier och publikationer från 2019.

Psykisk ohälsa hos barn och unga

CPF har tre forskargrupper som är särskilt inriktade på barn- och ungdomspsykiatri. Grupperna utvecklar och utvärderar behandlingsmetoder. Under året har behandling över internet utvärderats för barn och familjer som drabbats av självskaumbeteende, social ångest och flera andra psykiatriska diagnoser.

Barn och unga med dysmorfofobi är ett nytt forskningsområde för David Mataix-Cols forskargrupp som har inletts under året. Det finns få behandlingar för patientgruppen, forskarna ska även för denna grupp ta fram en internetbaserad behandling och utvärdera den.

I projektet Soft Eye undersöker forskarna hur barn och ungdomar med social ångest uppmärksammar ansikten och information med social betydelse.

Internetbehandling för Tourettes syndrom

Under året har David Mataix-Cols forskargrupp påbörjat rekryteringen av deltagare till en av världens största kliniska prövningar hittills om Tourettes syndrom. Patientgruppen är barn och ungdomar med Tourettes syndrom, en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning som visar sig i barndomen genom tics, upprepade reflexliknande rörelser och vokala ljud. Studien syftar till att utvärdera effektiviteten och kostnadseffektiviteten av en internetbaserad behandling för Tourettes syndrom. Studien har finansiering via ALF, Vetenskapsrådet och Forte.

Eva Serlachius forskargrupp använder ögonspårning, en teknik som mycket snabbt och exakt kan registrera var människor tittar på bilder och filmer på en skärm. Målet är att bidra till bättre diagnostik och att öka kunskapen om vad som orsakar social ångest.

Under året har forskare i David Mataix-Cols forskargrupp undersökt skolresultat för unga med social ångest och sett att personer med social ångest har väsentligt försämrat akademisk prestation under skollåren. Sammantaget framhäver resultaten vikten av tidig upptäckt och behandling för att minimera långsiktiga socioekonomiska effekter.¹

Registerforskning om självskada

Clara Hellners forskargrupp forskar om självskadebeteende. Via det regionala registret Pastill har gruppen gjort en fördjupad uppföljning av barn- och ungdomspsykiatriens patienter. Studierna visar att ungdomar som söker vård för självskadebeteende löper högre risk för negativ utveckling än de som inte skadar sig. Högst risk för fortsatt psykisk ohälsa har de som gjort suicidförsök innan 18 års ålder. Det har också framkommit att risken är högre även för missbruk och kriminalitet hos både pojkar och flickor. Tidig självskada kan således betraktas som en riskmarkör, och bör signalera till kliniken att dessa ungdomar löper risk för fortsatt självskadebeteende och för andra negativa utfall.²

I Barninternetprojektet (BIP) arbetar forskargrupper med internetförmedlad behandling för psykiska besvär som ångest, tvångssyndrom, självskadebeteende, ont i magen och tics. Projektet initierades 2010 av Eva Serlachius med förhoppningen om att internetbehandlingar ska leda till att fler barn och ungdomar får tillgång till psykologisk behandling snabbt och enkelt. (www.bup.se/bip).

Professor David Mataix-Cols är CPF:s mest citerade forskare och en av Sveriges tre mest citerade forskare inom psykiatri enligt Web of Science.

Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar

Professor Sven Bölte som också forskar inom barn- och ungdomspsykiatri är anknuten till CPF. Sven Böltes forskargrupp och kollegor på institutionen för kvinnors och barns hälsa på Karolinska Institutet har upptäckt att prenatal och postnatal dysfunktionell metabolism av essentiella metaller kan vara en orsak till autismspektrumtillstånd (AST), vilket är kopplat till ineffektiva zink-koppar cykler.^{3,4}

Effektiviteten hos dessa cykler kan även hjälpa särskilja AST, adhd och typiskt utvecklade individer. Under året kunde Sven Böltes forskargrupp i samverkan med Världshälsoorganisationen visa att individer med försenad pubertet också har högre risk för AST, adhd eller intellektuell funktionsnedsättning.⁵

Ett annat mycket uppmärksammat kliniskt fynd från samma forskargrupp är att spädbarn som senare får en AST-diagnos reagerar kraftigare på ljusförändringar med pupillreaktion än andra barn, vilket kan vara en basal sensorisk markör för avvikande utveckling.⁶

KBT över nätet

Vi har flera forskargrupper som jobbar med internet-förmedlad kognitiv beteendeterapi. Behandlingar över nätet har visat sig fungera för flera diagnoser och vårdinsatsen kan hjälpa fler patienter till en lägre kostnad för samhället.

I en studie som har publicerats under året har Viktor Kaldos forskargrupp visat att en så kallad *Adaptiv behandlingsstrategi* tidigt kan identifiera patienter där internetbehandlingen riskerar att misslyckas.

Studien visar också att en anpassning av behandlingen ger ett bättre utfall.⁷ Studien ligger till grund för ett omfattande projekt där artificiell intelligens och maskininlärning ska användas för att förbättra prediktionsförmågan och ge kliniskt relevant feedback till behandlare.

Snabbverkande behandling mot depression

Depression är en av världens vanligaste orsaker till ohälsa, både i Sverige och i resten av världen. Upp till en tredjedel av de drabbade blir inte hjälpta av tillgängliga behandlingar och de som blir botade blir det först efter månader eller år av behandling.

Det har sedan tidigare visats att narkosmedlet ketamin skulle kunna ha en antidepressiv effekt inom bara ett dygn, även för patienter som inte blivit hjälpta av andra behandlingar. Ketamin har dock biverkningar, både akut och på sikt, som kan komma att begränsa dess tillämpning. Genom ökad kunskap om biologin vid depression, och de biologiska effekterna av läkemedel med snabb och tydlig effekt, som

ketamin, vill Johan Lundbergs forskargrupp bidra till utveckling av bättre behandling av depression. I samma syfte förbereder forskargruppen ytterligare studier av andra substanser med snabbverkande antidepressiva egenskaper.

Under året har forskargruppen avslutat Sveriges första randomiserade, placebokontrollerade läkemedelsprövning av ketamin vid behandling av depression. Forskarna har använt positronemissionstomografi, magnetresonansspektroskopi och analys av markörer i blod för att testa hypoteser om ketaminets verkningsmekanism. Resultaten, som publiceras under 2020, visar effekter efter behandling i data från hjärnabbildning och från blod.

Internetbehandling mot tvångssyndrom

Christian Rüks forskargrupp har tidigare i randomiserade kliniska studier visat att KBT över internet för tvångssyndrom (OCD) och dysmorfofobi (BDD) fungerar bra i jämförelse med en kontrollgrupp. Under 2018 och 2019 har också IKBT implementerats i reguljär vård vid OCD-programmet på kliniken Psykiatri Sydväst. Implementeringen har gjort att tidigare väntelistor på psykologisk behandling av OCD och BDD vid kliniken försvunnit. Behandlingarna med KBT över internet ges nu till patienter med diagnoserna i hela landet. IKBT för OCD och BDD har också godkänts som behandling i den engelska vårdinsatsningen *Improving Access to Psychological Therapies* och under 2019 har våra forskare arbetat intensivt med att implementera behandlingarna på flera håll i England.

Forskning om psykopati

I forskningsprojektet *Från gen till Hjärna – olika aspekter av begreppet psykopati* har drygt 200 intagna på klass 1 anstalter inom kriminalvården undersökts. En artikel på detta material som Marianne Kristianssons forskargrupp publicerade under året fokuserade på samband mellan självrapporterade adhd-symptom, kognitiva funktioner och grad av psykopatiska drag.¹⁰ Resultaten visade att självskattad adhd och psykopati var starkt korrelerade och att det i hög utsträckning gick att uppskatta grad av psykopatiska drag utifrån graden av adhd-symptom. Vidare var sambanden mellan adhd, psykopatiska drag och impulsivitet förvånansvärt höga. Resultaten gav dock inte stöd för att psykopati skulle vara kopplat till kognitiv nedsättning.

Sammanfattningsvis pekade resultaten på att det finns ett tydligt överlapp mellan beteendeindikatorer för psykopati och adhd. Detta visar på värdet av bedömningsinstrument som inte bygger på beteendemässiga indikatorer för psykopati utan som istället fokuserar på specifika personlighetsdrag eller underliggande orsaker.

Psykoterapiforskning

På Kompetenscentrum för psykoterapi (KCP) bedrivs förutom utbildning även kunskapsutveckling och forskning kopplat till framförallt psykologisk behandling men effektivisering av just psykoterapi. KCP:s medarbetare har publicerat cirka 50 vetenskapliga artiklar under 2019.

Under året har forskare på KCP bland annat visat att en gruppintervention med så kallad *Acceptance and Commitment Therapy* minskar symptom av depression och återinsjuknande i sjukdomen.⁸ Studien har gjorts inom ramen för ett forsknings-samarbete mellan Oslo Universitet och CPF.

Psykoterapi har ett starkt forskningsstöd när det gäller att hjälpa människor med psykisk ohälsa. Evidensbaserade metoder som kognitiv beteendeterapi har exempelvis god effekt på såväl depression som ångestsyndrom. Trots detta blir en stor andel inte hjälpta. Likaså visar tidigare forskning att 5-10% av alla patienter med dessa diagnoser försämras i sina symptom under behandlingsperioden. En bidragande orsak skulle kunna vara upplevelsen av oönskade

Professor Marianne Kristiansson är överläkare och avdelningschef på Rättsmedicinalverket. Marianne Kristianssons forskargrupp undersöker våld utifrån ett folkhälsoerspektiv.

händelser i behandlingen, så kallade negativa effekter. I en studie med 564 patienter i olika kliniska prövningar med kognitiv beteendeterapi undersöktes förekomsten av negativa effekter av psykoterapi med hjälp av ett nytt självskattningsformulär som har utvecklats av en forskare vid Centrum för psykiatrforskning.⁹ Hälften av patienterna rapporterade oönskade händelser, varav symptomrelaterade aspekter var mest förekommande, exempelvis ökad stress (37.8%), att obehagliga minnen väcktes till liv (25.3%) och ökad ångest (24.6%). Studien gjordes i samarbete med forskare vid Malmö universitet, Stockholms universitet, Freie Universität Berlin och Uppsala universitet.

Genetiska faktorer bakom anorexi

Andreas Birgegårds forskargrupp har, i samarbete med professor Cynthia Bulik vid institutionen för Medicinsk epidemiologi och biostatistik, publicerat den hittills största genetiska studien av anorexia nervosa.¹⁹ Resultaten visade att genetiska faktorer som rör fysisk aktivitet, kroppsform och ämnesomsättning tillsammans med psykiatriska faktorer tycks vara viktiga. Att inte enbart psykiatriska faktorer har betydelse för sjukdomen är också något som många patienter och anhöriga väl känner igen, och resultaten har flera intressanta implikationer för forskning och behandling.

Hjärnabbildning i psykiatri

Karolinska Schizophrenia Project (KaSP) är ett samarbete mellan flera psykiatriska verksamheter i Stockholm och forskargrupper inom CPF samt andra delar av Karolinska Institutet. KaSP har bidragit till internationella konsortiesamarbeten som analyserat MR-data i relation till genetisk information, och hittat att patienter med psykos har ökad strukturell variabilitet i hjärnan²⁰, tecken på ökad biologisk hjärnålder²¹ samt globala förändringar i grå substans.²²

Under året publicerade Simon Cervenka och Lars Fardes forskargrupper även ett multicenter-samarbete med Yale University och Universitetet i Turku. Studien hade världens största kohort av personer undersökta med Positronemissionstomografi (PET) för ämnet TSPO, som finns i hjärnans immunceller. Simon Cervenkas forskargrupp kunde påvisa att TSPO påverkades av ålder, kroppsvikt och kön, vilket man inte tidigare kunnat bekräfta i mindre studier.²³ Arbetet är en del i ett internationellt initiativ att öka delningen av data inom PET-fältet, för att nå fram till säkrare slutsatser.²⁴ Vidare deltog Simon Cervenkas forskargrupp i en uppmärksam samarbetsstudie där man påvisade förhöjda nivåer av TSPO hos patienter med fibromyalgi.²⁵

Grundforskning ger nya metoder för forskning inom psykiatri

Timing är biologins A och O. Levande celler kontrollerar molekylernas celldynamik och använder dynamiska förändringar för att koda och avkoda information.

Tack vare hjärnabbildning med magnetresonanstomografi (MR) och PET kan våra forskare ta fram ny kunskap om hur behandlingar fungerar. Möjligheten att kombinera en MR-bild och en PET-bild gör att man både får anatomisk lägesinformation och information om själva ämnesomsättningen.

Dynamiska förändringar i koncentrationen av biologiska molekyler är därför en avgörande del av ett biologiskt nätverks funktion och en förändrad dynamik är karakteristisk för ett sjukdomstillstånd. För att kunna studera detta behövs metoder med en hög känslighet och tidsupplösning. Vladana Vukojevic's forskargrupp har utvecklat en ny avbildningsteknik som har publicerats i tidskriften *Analytical Chemistry under året*.²⁶ Med metoden, som kallas quantitative scanning-free confocal fluorescence microscopy, kan forskarna karaktärisera molekylära interaktioner och rörelse i levande celler med högsta möjliga precision. Med den nya avbildningstekniken kan forskargruppen kartlägga hur opioidreceptorers interaktioner och dynamik påverkas av alkohol, opioider och opioidantagonister i levande celler.^{27,28} Forskarna använder metoden för att bättre förstå molekylära mekanismer som ligger bakom vanliga sjukdomar och tillstånd som stress, depression, beroende och långvarig smärta.

Stöd för anhöriga till personer med alkoholproblem

I Sverige beräknas omkring en femtedel av befolkningen drabbas av att en närstående dricker för mycket alkohol. Anhöriga till personer med alkoholproblem har ofta försämrade psykisk och fysisk hälsa. En utmaning för vården är att nå ut till fler med anhörigstöd, och här kan behandling över nätet vara ett alternativ. Internet-baserade program har visat god effekt vid många psykiatriska tillstånd. I en forskningsstudie utvärderade Anders Hammarberg och kollegor ett internet-baserat program för anhöriga till personer med alkoholberoende. Anhöriga som deltar lär sig färdigheter som ökar chansen för att den med beroendeproblem söker vård, samtidigt som den anhörige förbättras i sin psykiska hälsa.¹¹

Forskarna jämförde effekten på behandlingssökande och alkoholkonsumtion för den med alkoholproblem, liksom psykisk hälsa hos den anhörige. Resultaten visade att dubbelt så många sökte vård bland dem vars anhöriga genomgått programmet, jämfört med den grupp som stått på väntelista. En positiv effekt syntes också på anhörigas psykiska hälsa.

Kognitiva symptom hos alkoholberoende

Under 2019 har Lotfi Khemiri, Nitya Jayaram-Lindström och kollegor publicerat en serie studier där målet var att studera dels orsakssambanden bakom kognitiva symptom hos alkoholberoende, samt att utvärdera två nya experimentella behandlingar mot just dessa kognitiva problem.^{12,13,14,15} Genom att använda storskaliga epidemiologiska data baserat på svenska register kunde forskarna visa att kognitiva problem kan vara en delvis genetiskt betingad riskfaktor för beroendeproblematik. De kliniska studierna visade att olika kognitiva domäner också skulle kunna vara intressanta behandlingsmål vid utvärdering av nya behandlingar mot alkoholberoende.

Koppling mellan alkoholkonsumtion och sexuellt riskbeteende

Johanna Gripenberg och Håkan Källméns forskargrupp har undersökt alkohol- och drogkonsumtion samt kopplingen till sexuellt riskbeteende bland

Samverkan med primärvården

Personer som är beroende av lugnande och smärtstillande narkotikaklassade läkemedel som de har fått på recept är en grupp som det forskats ganska lite på. Tillsammans med Akademiskt primärvårdscentrum genomför Johan Francks forskargrupp två studier för att minska förskrivningen av bensodiazepiner och opioider i primärvården. I den första studien randomiseras ett antal vårdcentraler till intervention/icke-intervention, och läkarna får (eller inte) en genomgång av riktlinjer samt tips på alternativ till dessa läkemedel. I den andra studien följs patienter som redan har långvarig förskrivning efter att de erbjudits nedtrappning och andra åtgärder.

Professor Johan Franck är överläkare och chef på Beroendecentrum Stockholm. Johan Francks forskargrupp studerar nya farmakologiska behandlingar för alkohol- och amfetaminberoende. Gruppen utvecklar också behandling för personer med adhd och substansberoende.

ungdomar som besöker ungdomsmottagningar.¹⁶ Analyser visade på höga nivåer av alkohol- och droganvändning samt att sexuellt riskbeteende var vanligare bland ungdomar som hade en högre alkoholkonsumtion. Resultaten belyser behovet av att arbeta alkohol- och drogpreventivt på ungdomsmottagningar.

Appar mot riskbruk av alkohol

Anne H Bermans forskargrupp studerar bland annat digitala interventioner för problematiskt bruk av alkohol. Under året har gruppen visat i en randomiserad kontrollstudie att hög- respektive lågintensiv internetbehandling ledde till samma positiva resultat vid 3- och 6-månadersuppföljning, samtidigt som deltagare var mer nöjda med den högintensiva behandlingen.¹⁷ En annan publikation från forskargruppen visade att universitetsstudenter med riskbruk av alkohol kan ha nytta av mobilappar för att minska bruket.¹⁸

CPF:s forskargrupper 2019

Anne H Berman

Innovativ behandlingsteknologi för alkohol- och drogproblem

Andreas Birgegård

Ätstörningar

Simon Cervenka

Molekylär hjärnabbildning och psykosforskning

Marie Dahlin

Suicidförsök och suicid

Lars Farde och Christer Halldin

PET

Johan Franck

Behandling av missbruk och beroende

Johanna Gripenberg och Håkan Källmén

STAD, Prevention av alkohol- och narkotikaproblem

Yvonne von Hausswolff-Juhlin

Klinisk ätstörning

Clara Hellner

Impulsivitet, utagerande och emotionsreglering hos barn och unga

Erik Jönsson

Psykiatrisk genetik

Viktor Kaldo

Psykologiska interventioner - innovation, förbättring och spridning

Marianne Kristiansson

Social neurovetenskap, riskbeteende och lagstiftning

Mikael Landén

Tvärdisciplinär klinisk psykiatri

Johan Lundberg

Molekylär hjärnabbildning, neuropsykofarmakologi, depressions- och ångestsjukdomar

Tobias Lundgren

Psykoterapiforskning

David Mataix-Cols

Ångest, tvångssyndrom och relaterade tillstånd över alla åldrar

Mats Ramstedt

Alkohol- och drogepidemiologi

Christian Rück

Ångest, tvång och genetik

Eva Serlachius

Barn och ungdomspsykiatri

Andrea Varrone

Molekylär hjärnabbildning av neurodegenerativa sjukdomar

Vladana Vukojevic

Experimentell alkohol- och beroendeforskning

Utveckling

Enheten *CPF Utveckling och implementering* (tidigare Modulstöd) arbetar på uppdrag av Hälso- och sjukvårdsförvaltningen och stöder psykiatriska verksamheter i Region Stockholm med förbättrings- och implementeringsarbete. Fokus är att utifrån patientens behov utveckla kvalitet, jämlikhet och säkerhet i vården samt att bidra till att skapa en organisation som stimulerar lärande. Enheten arbetar i nära samarbete med de psykiatriska klinikerna och medarbetare har alla en bakgrund i kliniskt psykiatriskt arbete.

Träning för hjärnan

Under 2019 har projektet *Braining* lyfts in i CPF Utveckling och implementering. Projektet drevs tidigare på kliniken Psykiatri Sydväst där personal själva lett och deltagit i enkla träningspass tillsammans med patienter. Syftet med metoden *Braining* är att genom pulshöjande fysisk träning minska symptom på depression och ångest samt förbättra livskvalitet och kroppslig hälsa hos patienter inom psykiatrin. Syftet är även att minska stress och öka nöjdhet med arbetsmiljö hos personal i psykiatriska vården. Under året har metoden presenterats vid vetenskapliga kongresser och uppmärksammats i medier.

Självvald inläggning

Självvald inläggning innebär att patienter kan skriva kontrakt med heldygnsvård och öppenvård vilket ger dem möjligheten att själva bedöma när de ska skrivas in i psykiatrisk heldygnsvård.

Regionfullmäktige har beslutat att alla avdelningar som bedriver psykiatrisk heldygnsvård inom Region Stockholm ska tillhandahålla en plats för självvald inläggning. CPF har i uppdrag att implementera och utvärdera metoden och har för det tagit fram en modell för Självvald inläggning som är oberoende av diagnos. Den nya generiska modellen har testats på fem heldygnsvårdsavdelningar med tillhörande öppenvårdsmottagningar under 2019 och kommer sedan implementeras på omkring tio nya enheter per år. CPF erbjuder stöd i alla faser av implementering med upprättande av rutiner, utbildningsinsatser och utvärdering tillsammans med ledning och ansvariga på berörda verksamheter.

Lugna rummet

Lugna Rummet är ett sinnesstimulerande behandlingsrum inom den psykiatriska heldygnsvården. Rummen är inredda med fokus på aktivt lugnande stimuli kopplat till syn, känsel, hörsel och doft. Syftet är att förebygga hot, våld och tvångsåtgärder och främja patientens välbefinnande och egenvårdsförmåga. CPF Utveckling och implementering tillhandahåller implementeringsstöd till aktuella verksamheter och de som önskar starta Lugna rummet.

En av de starkaste framgångsfaktorerna för ett välfungerande rum är en engagerad personalstyrka. Under 2019 har CPF arbetat för att nå en större förståelse för personalens behov kopplat till Lugna rummet. Utifrån detta har vi skapat ett tydligare och mer lättillgängligt stöd. En ny dokumentationsrutin och journalmall möjliggör också utvärdering av såväl följsamhet som patientupplevd effekt.

Stödlinjen för spelare och anhöriga

På uppdrag av Socialdepartementet driver vi en nationell stödlinje för personer med spelproblem och deras anhöriga. Verksamheten erbjuder anonym och kostnadsfri rådgivning via telefon, chatt och mejl och under 2019 dokumenterades 2900 kontakter till Stödlinjen. Det är låg tröskel att ta kontakt och Stödlinjen fungerar därför ofta som en första hjälpsökande kontakt. Rådgivarna på Stödlinjen använder samtalsmetoden *Motiverande samtal* för att stödja och stärka motivation till förändring bland de personer som tar kontakt.

Under året har Stödlinjen arrangerat en tillställning för att fira att verksamheten fyllt 20 år. Det blev ett välbesökt firande som berörde spelområdet i stort liksom Stödlinjens uppbyggnad, vidareutveckling och framtid men med fokus på vilken viktig funktion Stödlinjen fyllt för tusentals individer varje år sedan starten. Stödlinjens årsrapport med statistik från verksamheten publiceras på www.stodlinjen.se i slutet av mars.

I Braining deltar personal och patienter i pulshöjande träning tillsammans i klinikens lokaler. Centrum för psykiatriforskning kommer framöver att erbjuda stöd för implementering av Braining i hela psykiatrin i Region Stockholm.

”Jag fick med mig bra tips för inriktning och ändringar av mina egna föreläsningmaterial. Stimulerande förslag för framtiden!”

Deltagare i pedagogisk workshop 2019

Utbildning

Centrum för psykiatriforskning ger utbildningar på tre nivåer: grundutbildning, fortbildning och forskarutbildning. Våra utbildningar är väl förankrade i aktuell forskning, oavsett nivå. Nedan beskriver vi vår utbildningsverksamhet under året genom exempel på aktiviteter och utvalda kurser.

Vi ansvarar för undervisning i psykiatri vid flera av Karolinska Institutets grundutbildningar. Vi deltar med undervisning i psykiatri på läkarprogrammet och på fysioterapeut-, arbetsterapeut- och logopedprogrammen samt på specialistutbildningen för sjuksköterskor i psykiatri. Under 2019 har CPF-forskare också ansvarat för undervisningen i barn och ungdomspsykiatri på läkar- och logopedprogrammet.

På läkarprogrammet håller vi i delkurserna psykiatri och beroendelära som ingår i momentet Psyke. Det är ett av våra större utbildningsuppdrag. Undervisningen varvas med handledd praktik där studenterna är på klinik och träffar patienter i psykiatri i Stockholm. Under året har 300 blivande läkare fullgjort momentet och fått kunskaper för att diagnostisera och behandla de vanligaste psykiatriska sjukdomstillstånden.

Vårt kompetenscentrum för psykoterapi har under året haft 1644 studenter under utbildning, 1413 studenter i vidareutbildning för yrkesverksamma, 126 studenter i basutbildning och 75 studenter i högre utbildning där psykoterapeutprogrammet ingår.

CPF utgör centralt kansli för ett 60-tal nationella kurser för ST-läkare inom psykiatri, så kallade Metis-kurser. Under 2019 deltog 1627 ST-läkare på de nationella Metis-kurserna (varje ST-läkare kan söka flera kurser).

Pedagogiska workshops

Fortbildningen har skapat ett utvecklingsprojekt som syftar till att inspirera våra kursgivare och lärare att utvecklas inom pedagogik och ta till sig av modern pedagogisk forskning. Under 2019 erbjöd vi två interaktiva workshops i samarbete med forskare vid LIME på KI. Den första workshopen var ett *pedagogiskt smörgåsbord* som berörde centrala pedagogiska begrepp och metoder, som virtuella patienter och *blended learning*. Workshop två var mer handfast och handlade om föreläsningen som lärandeaktivitet, bland annat hur deltagarnas föreläsningmaterial kan tydliggöras genom språkliga, visuella och strukturella knep. Båda workshops var fullsatta och fick gott betyg i utvärderingarna.

Utbildningar i försäkringsmedicin

Under 2019 har ett kunskapsteam i försäkringsmedicin startat på CPF. Uppdraget kommer från Hälso- och sjukvårdsförvaltningen i Region Stockholm. Kunskapsteamet har under året anordnat nio utbildningsdagar i försäkringsmedicin. Deltagarna har varit läkare, rehabiliteringskoordinatorer och enhetschefer. Samtliga utbildningstillfällen har varit välbesökta och intresset för området förefaller stort. Vidare har teamet informerat om ämnet på mottagningar i länet. Kollegor i teamet har också arrangerat nätverksmöten för rehabkoordinatorer samt varit representant i den nya kunskapsstyrningsstrukturen.

Emilie Friberg, Sandra Jannas och Emanuele del Giudice utgör kunskapsteamet i försäkringsmedicin på CPF och håller här kursen "Arbetet med sjukskrivna patienter – ett teamarbete".

Grundläggande psykiatri och omvårdnad i heldygnsvård

Med syfte att höja kvaliteten i den psykiatriska heldygnsvården i region Stockholm, genom ökad kunskap i grundläggande psykiatri och förbättrade färdigheter i omvårdnad hos personal, ger vår enhet Utveckling och implementering kurser varje år. Under 2019 har ett omfattande arbete med att utveckla kurserna i grundläggande psykiatri och omvårdnad i psykiatrisk heldygnsvård gjorts.

Kurserna har förändrats avseende upplägg och innehåll. Bakgrunden till förändringarna är ett antal identifierade utvecklingsområden efter en genomgång. Dialog har även förts med nyckelpersoner i verksamheterna, tidigare kursledare samt många av

de föreläsare som bidragit i kurserna under flera år. Dessutom har kunskap från de pedagogiska workshops, som CPF Fortbildning har arrangerat, bidragit till de nya kursernas innehåll och pedagogiska upplägg.

Kurserna består nu av en längre kurs i grundläggande psykiatri och omvårdnad vid psykiatrisk heldygnsvård och fem kortare fördjupningskurser kring psykosjukdomar, beroendetillstånd, neuro-psykiatriska funktionsnedsättningar, depression och bipolär sjukdom samt barn och ungdomar. Kurserna vänder sig i första hand till skötare och sjuksköterskor utan specialistutbildning som arbetar i psykiatrisk heldygnsvård.

Våra sökbara kurser finns i digitala kurskatalogen på psykiatriforskning.se/kurskatalog.

Brett utbud av kurser för varierade målgrupper

Fortbildningen på CPF arrangerar kurser för personer som arbetar inom hälso- och sjukvård, men även för andra som möter psykisk ohälsa i tjänsten. Utbildningarna är alltid väl förankrade i aktuell forskning och har fokus på teoretisk och praktisk kunskap för psykiatrin. Ett flertal av våra föreläsare och kursansvariga forskar själva och de flesta arbetar på någon av de psykiatriska klinikerna i Stockholms län.

Under 2019 administrerade Fortbildningen vid CPF 44 kurser för 1600 deltagare från en rad yrkeskategorier: psykiater, psykologer, socionomer, sjuksköterskor, skötare och kommunanställda.

Våld i nära relationer i samarbete med APC

Kursen *Våld i nära relationer – ett ansvar för hälso- och sjukvården* gavs på Klara Strand i november. Kursen har tillskapats i ett samarbete mellan CPF och Akademiskt Primärvårdscentrum (APC) och projektgruppen bestod av forskare och seniora kliniker från respektive center. Utbildningen vände sig till legitimerad vårdpersonal i Stockholm och syftade till att ge en kunskapsöversikt och praktisk vägledning kring våld i nära relationer. Utbildningen är en unik satsning med perspektiv från både primärvård och psykiatri. Fyrtio personer från olika yrkeskategorier deltog och kursutvärderingen visade att deltagarna hade fått med sig värdefull kunskap om hur man tillfrågar om våldsutsatthet.

Föreläsare på kursen Våld i nära relationer – ett ansvar för hälso- och sjukvården. Från vänster: Shilan Caman, Mariana Dufort, Marianne Kristiansson på CPF samt Ylva Elvin-Nowak och Karin Dahlström på APC.

Klimatsmart och samarbetsfrämjande utbildning

Fortbildningen driver ett CPF-gemensamt projekt som syftar till att skapa en plattform och infrastruktur för inspelning av internetbaserat undervisningsmaterial samt intervjuer med forskare som är experter på olika psykiatriska diagnoser. Målet med projektet är att i högre grad kombinera traditionella klassrumsmetoder med digitala aktiviteter, känt som *blended learning*, i våra utbildningar i linje med modern pedagogisk forskning. CPF ska därigenom göra kunskap mer tillgänglig för en bredare publik samt sträva efter klimatsmarta utbildningsalternativ och öppna upp för samarbeten över landsgränser. Under 2019 har vi arbetat med förberedelser för videoproduktion i två specifika projekt, rörande spelberoende samt det vårdnära projektet Lugna rummet som utgår från CPF Utveckling och implementering.

”Forskarskolan för mig är det perfekta komplementet till arbetet i en forskargrupp. Dels är undervisningen väldigt relevant för en ny forskare, och dels är möjligheten att få träffa andra forskare från andra områden helt ovärderlig.”

Klara Olofsdotter Lauri,
PTP-psykolog och doktorand i Forskarskolan, klinisk psykiatri

Kurser för specialistläkare i psykiatri

För specialistläkares fortbildning samarbetar Fortbildningen på CPF med en projektgrupp bestående av studierektorer och överläkare i psykiatri som har mångårig erfarenhet av att designa utbildningar och undervisa. Under 2019 gavs tre så kallade CPD-kurser (från engelskans *continuous professional development*). Kurserna hade mellan 40 och 70 deltagare och handlade om psykiatrisk tvångsvård, avancerad ätstörningsvård respektive ADHD i ett livsperspektiv. Detta är endagskurser specifikt designade för specialistläkare och de innehåller flera interaktiva moment för att deltagarna ska kunna diskutera utifrån sina kliniska erfarenheter. Sedan hösten 2019 finansieras CPD-kurserna av Hälso- och sjukvårdsförvaltningen.

Forskarskolan i klinisk psykiatri

Inom forskarutbildning ansvarar CPF för Forskarskolan i klinisk psykiatri som under många år utbildat unga framgångsrika forskare. Forskarskolan är ett samarbete mellan Karolinska Institutet och Region Stockholm. Deltagarna är kliniskt verksamma och mottagningarna där de arbetar får ersättning för de veckor som deltagarna är frånvarande. Studenterna som går 2019-2021 är den åttonde generationen.

*Forskarskolan i klinisk psykiatri, 2019-2021.
På bilden, från vänster: Karin Romberg, Daniel Maroti, Klara Olofsdotter Lauri, Sofia Lindmark, Felicitas Falck, Olof Molander, Martina Gumpert, Simon Jangard och Maria Lee. Ej på bild: Julia Boberg, Susanna Österman och Gina Griffioen.*

Referenser

1. Vilaplana-Pérez, A., Pérez-Vigil, A., Sidorchuk, A., Brander, G., Isomura, K., Hesselmark, E., Kuja-Halkola, R., Larsson, H., Mataix-Cols, D., & Fernández de la Cruz, L. Much more than just shyness: The impact of social anxiety disorder on educational performance across the lifespan. *Psychological Medicine*, advanced online publication 7 January 2020; doi: 10.1017/S0033291719003908.
2. Bjureberg J, Ohlss A, Ljotsson B, D'Onofrio B, Hedman-Lagerlöf E, Jokinen J, Sahlin H, Lichtenstein P, Cederlöf M, & Hellner C. (2018). Adolescent self-harm with and without suicidality: cross-sectional and longitudinal analyses of a Swedish regional register. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. Doi: 10.1111/jcpp.12967.
3. Emergent Dynamical Systems (EDS) group, Tammimies K, Willfors C, Berggren S, Siper P, Rai D, Meyering K, Kolevzon A, Mollon J, David AS, Lewis G, Zammit S, Heilbrun L, Palmer RF, Wright RO, Bölte S, Reichenberg A (2018). Early life zinc-copper rhythmicity to distinguish autism cases and controls. *Sci Adv*, 4(5):eaat1293
4. Austin C, Curtin P, Curtin A, Gennings C, Arora M, Tammimies K, Isaksson J, Willfors C, Bölte S (2019). Dynamical properties of elemental metabolism distinguish attention deficit hyperactivity disorder from autism spectrum disorder. *Transl Psychiatry*, 9:238.
5. Ohlsson Gotby V, Söder O, Frisé L, Serlachius E, Bölte S, Almqvist C, Larsson H, Lichtenstein P, Tammimies K (2019). Hypogonadotropic hypogonadism, delayed puberty and risk for neurodevelopmental disorders. *J Neuroendocrinol* 00:e12803
6. Nyström P, Gliga T, Nilsson Jobs E, Gredebäck G, Charman T, Johnson MH, Bölte S, the EASE team, the BASIS team, Falck-Ytter T (2018). Enhanced pupillary light reflex in infancy is associated with autism diagnosis at three years of age. *Nat Commun*; 9(1):1678
7. Forsell, E., Jernelov, S., Blom, K., Kraepelien, M., Svanborg, C., et al. (2019). Proof of Concept for an Adaptive Treatment Strategy to Prevent Failures in Internet-Delivered CBT : A Single-Blind Randomized Clinical Trial With Insomnia Patients. *American Journal of Psychiatry*. 176. 315-323.
8. Østergaard T, Lundgren T, Rosendahl I, Zettle RD, Jonassen R, Harmer CJ, Stiles TC, Landrø NI and Haaland VØ (2019) Acceptance and Commitment Therapy Preceded by Attention Bias Modification on Residual Symptoms in Depression: A 12-Month Follow-Up. *Front. Psychol.* 10:1995. doi: 10.3389/fpsyg.2019.01995
9. Rozental, A., Kottorp, A., Forsström, D., Månsson, K., Boettcher, J., Andersson, G., Furmark, T., & Carlbring, P. (2019). The Negative Effects Questionnaire: Psychometric properties of an instrument for assessing adverse and unwanted events in psychological treatments. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 47(5), 559-572. <https://doi.org/10.1017/S1352465819000018>
10. Pauli M, Liljeberg J, Gustavsson P, Kristiansson M & Howner K. Assessing the Relevance of Self-Reported ADHD Symptoms and Cognitive Functioning for Psychopathy Using the PCL-R and the TriPM. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 4 Jan 2019. DOI: 10.1080/14789949.2018.1560489.
11. EÉk N, Romberg K, Siljeholm O, Johansson M, Andreasson S, Lundgren T, Fahlke C, Ingesson S, Bäckman L, Hammarberg A. Efficacy of an Internet-Based Community Reinforcement and Family Training Program to Increase Treatment Engagement for AUD and to Improve Psychiatric Health for CSOs: A Randomized Controlled Trial. *Alcohol Alcohol*. 2020 Jan 8.
12. Khemiri L, Larsson H, Kuja-Halkola R, D'Onofrio BM, Lichtenstein P, Jayaram-Lindström N, Latvala A. Association of parental substance use disorder with offspring cognition: a population family-based study. *Addiction (Abingdon, England)* 2019
13. Khemiri L, Steensland P, Guterstam J, Beck O, Carlsson A, Franck J, Jayaram-Lindström N. The effects of the monoamine stabilizer (-)-OSU6162 on craving in alcohol dependent individuals: A human laboratory study. *European neuropsychopharmacology : the journal of the European College of Neuropsychopharmacology* 2015 25;12 2240-51
14. Khemiri L, Steensland P, Guterstam J, de Manzano O, Franck J, Jayaram-Lindstrom N. Effects of the monoamine stabilizer (-)-OSU6162 on cognitive function in alcohol dependence. *PSYCHOPHARMACOLOGY* 2019
15. Khemiri L, Brynte C, Stunkel A, Klingberg T, Jayaram-Lindström N. Working Memory Training in Alcohol Use Disorder: A Randomized Controlled Trial. *Alcoholism, clinical and experimental research* 2019 43;1 135-146
16. Strandberg, A.K., Skoglund, C., Gripenberg, J. & Kvillemo, P. (2019). Alcohol and illicit drug consumption and the association with risky sexual behavior among Swedish youths visiting youth health clinics. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 36(1):51-60.

17. Sundström, C., Eék, N., Kraepelien, M., Fahlke, C., Gajecki, M., Jakobsson, M., Beckman, M., Kaldo, V., & Berman, A. H. (2019). High- versus low-intensity internet treatment for alcohol use disorders: a randomized controlled trial. *Addiction*, doi:10.1111/add.14871.
18. Berman, A. H., Andersson, C., Gajecki, M., Rosendahl, I., Sinadinovic, K., & Blankers, M. (2019). Smartphone Apps Targeting Hazardous Drinking Patterns among University Students Show Differential Subgroup Effects over 20 Weeks: Results from a Randomized, Controlled Trial. *Journal of clinical medicine*, 8(11), 1807. doi:10.3390/jcm8111807
19. Watson, H. J., Yilmaz, Z., Thornton, L. M., Hübel, C., Coleman, J. R. I., Gaspar, H. A., ... Bulik, C. M. (2019). Genome-wide association study identifies eight risk loci and implicates metabo-psychiatric origins for anorexia nervosa. *Nature Genetics*, 51(8), 1207–1214. <https://doi.org/10.1038/s41588-019-0439-2>
20. Alnæs D, et al. Brain Heterogeneity in Schizophrenia and Its Association With Polygenic Risk. *JAMA Psychiatry*. 2019 Jul 1;76(7):739-748. doi: 10.1001/jamapsychiatry.2019.0257.
21. Kaufmann T, et al. Common brain disorders are associated with heritable patterns of apparent aging of the brain. *Nat Neurosci*. 2019 Oct;22(10):1617-1623. doi: 10.1038/s41593-019-0471-7.
22. Schwarz E, et al. Reproducible grey matter patterns index a multivariate, global alteration of brain structure in schizophrenia and bipolar disorder. *Transl Psychiatry*. 2019 Jan 17;9(1):12. doi: 10.1038/s41398-018-0225-4.
23. Tuisku J, et al. Effects of age, BMI and sex on the glial cell marker TSPO - a multicentre [(11)C]PBR28 HRRT PET study. *Eur J Nucl Med Mol Imaging*. 2019 Oct;46(11):2329-2338. doi:10.1007/s00259-019-04403-7.
24. Matheson, G., Plavén-Sigray, P., Tuisku, J., Rinne, J., Matuskey, D., Cervenka, S. Clinical brain PET research must embrace multi-centre collaboration and data sharing or risk its demise. *Eur J Nucl Med Mol Imaging*, 2019 Nov 12. [Epub ahead of print] PMID: 31713656
25. Albrecht DS, et al. Brain glial activation in fibromyalgia - A multi-site positron emission tomography investigation. *Brain Behav Immun*. 2019 Jan;75:72-83. doi: 10.1016/j.bbi.2018.09.018.
26. Krmpot AJ, Nikolić SN, Oasa S, Papadopoulos DK, Vitali M, Oura M, Mikuni S, Thyberg P, Tisa S, Kinjo M, Nilsson L, Terenius L, Rigler R, Vukojević V. Functional Fluorescence Microscopy Imaging: Quantitative Scanning-Free Confocal Fluorescence Microscopy for the Characterization of Fast Dynamic Processes in Live Cells. *Anal. Chem*. 2019 91(17):11129-11137.
27. Rogacki MK, Golfetto O, Tobin SJ, Li T, Biswas S, Jorand R, Zhang H, Radoi V, Ming Y, Svenningsson P, Ganjali D, Wakefield DL, Sideris A, Small AR, Terenius L, Jovanović-Talisman T, Vukojević V. Dynamic lateral organization of opioid receptors (kappa, mu and muN40D) in the plasma membrane at the nanoscale level. *Traffic*, 2018 19(9): 690-709.
28. Tobin SJ, Wakefield DL, Terenius L, Vukojević V, Jovanović-Talisman T. Ethanol and Naltrexone Have Distinct Effects on the Lateral Nano-organization of Mu and Kappa Opioid Receptors in the Plasma Membrane. *ACS Chem. Neurosci*. 2019 10(1): 667-676

*På framsidan: Opokua Britton Cavaco, forskningssjuksköterska vid PET.
Foto: Yanan Li omslag, sida 3, sida 4, sida 6, sida 9, sida 10, sida 13 och sida 15.
Foto: Anna Magnusson-Collsiö sida 5, sida 7 och sida 9.
Foto: Kristoffer Månsson sida 8*

“På CPF strävar vi efter att leverera utbildning av högsta kvalitet för studenter och personal inom psykiatrin. Vår forskning har fokus på patienternas behov och ska leda till utveckling av effektiva och hållbara behandlingar. Våra medarbetares engagemang visar sig dagligen i kvaliteten på arbetet som utförs och det ger mig dubbel glädje som chef att vi dessutom har så roligt tillsammans på jobbet!”

Nitya Jayaram-Lindström, Verksamhetschef

Centrum för psykiatrforskning är ett samarbete mellan Karolinska Institutet och Region Stockholm. Vår verksamhet syftar till att ta fram nya metoder för att angripa psykisk ohälsa. I denna samverkansorganisation är samarbetet mellan akademien och vården en förutsättning för att vi framgångsrikt skall kunna producera internationellt konkurrenskraftig forskning som förbättrar den psykiatriska vården.

psykiatrforskning.se

Centrum för psykiatrforskning

**Karolinska
Institutet**

Region Stockholm